

SOLYMOSI JÓZSEF

KAZINCZY LAJOS EZREDES, A TIZENÖTÖDIK ARADI VÉRTANÚ*(Aradi Vértanúk Sorozat, Line Design Kiadó, Budapest, 2018. 255 o. ISBN 978-963-480-007-1)*

Örvedetes, hogy az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc kitörésének 170. évfordulójára újabb kötet jelent meg az Aradi Vértanúk Sorozat részeként. Az immáron hatodik könyv ismét egy kevésbé ismert vértanú, Kazinczy Lajos ezredes pályafutását mutatja be. Ahogy azt maga a szerző, Solymosi József is írja, Kazinczy szabadságharcban vitt szerepe többnyire azért szorult háttérbe, mert ő nem volt az „aradi tizenhárom” tagja, hiszen csak később végezték ki. Így személye és teljesítménye sokáig ismeretlen volt a nagyközönség előtt. A szerző ezért is tartotta fontosnak, hogy kutatási eredményeit összegezve méltó emléket állítson ennek az egyébként kiváló honvéd törzstisztnak.

A bevezetőben a szerző ismerteti kötetének szerkezetét, a felhasznált forrásokat, illetve köszönetet mond a munka elkészültében neki segítséget nyújtó szervezeteknek és személyeknek. Ezt követően röviden bemutatja Kazinczy Lajosról a történeti emlékezetben, illetve a történeti irodalomban kialakult képet, és joggal állapítja meg, hogy az 1867 után szinte teljesen kifakult, és egy-egy évfordulás fellángolástól eltekintve emlékét jobbra csak a Kazinczy-család tagjai őrizték. Ebben ugyan némi változást hozott a XX. század, de az igazi áttörés csak 1979-ben következett be, amikor Katona Tamás publikálta az ezredes aradi periratait, illetve ugyanebben az évben megjelent Pásztor Emil irodalomtörténész *A tizenötödik aradi vértanú* című kötetét. Ugyanakkor az előbbi, igen csak alapos életrajzi munkából jobbra kimaradtak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában Kazinczy működésével kapcsolatban őrzött iratok, valamint az utóbbi időkben felbukkant források, amelyek alapján egy pontosabb és bővebb Kazinczy-portré rajzolható meg. Ezért is volt időszerű egy új kötet kiadása.

Az első fejezet a főhős családi hátterét és gyermekkorát mutatja be. Kazinczy Lajos 1820. október 20-án született a Zemplén vármegyei Széphalmon, Kazinczy Ferenc, a híres író és nyelvújító, valamint gróf Török Zsófia nyolcadik, egyben utolsó gyermekeként. A kis Lajos szüleinek kedvence lett, és mindketten kezdettől nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy minél jobb nevelésben részesítsék. A bensőséges, boldog családi környezetben felcseperedő, kissé eleven fiú 1829-től a sárospataki református kollégiumban tanult, és a korábbi alapos nevelésnek is köszönhetően jó teljesítményt nyújtott. Az 1831-es kolelrajárvány miatt azonban elveszítette édesapját, és a család anyagi helyzete is megrendült. Az özvegy a család pártfogóinak segítségével taníttatta tovább gyermekeit, ennek köszönhetően Lajos végül 1835-ben Sátoraljaújhelyen fejezte be tanulmányait. Ezt követően kenyérkereset után kellett néznie, és végül az a döntés született, hogy Emil bátyjához hasonlóan belőle is katona lesz.

A következő fejezet Kazinczy Lajos 1848-ig tartó pályafutását ábrázolja. Az alig 15 éves fiú gróf Teleki József támogatásával 1835-ben került a cs. kir. tullni utásziskolába, amely a korban a cs. kir. hadsereg fő műszaki iskolájának számított. Itt olyan személyekkel ismerkedhetett meg, akik később jelentősen befolyásolták hősünk életét, például Görgői Artúrral vagy Ivánka Imrével. Kazinczy, noha kezdetben a honvágy gyötörte, jól tanult, és csekély zsoldjából igyekezett édesanyját is segíteni. Ugyanakkor szerette a szó-

rakozást és bajtársai társaságát is, ami nem kevés anyagi megterhelést jelentett számára. 1839-ben jó eredménnyel fejezte be tanulmányait, kadétként a cs. kir. 9. (Miklós) huszárezred kötelékébe került. Kazinczy igencsak becsvágyó, törekvő kadét volt, így előbb a századirodán, majd az ezredirodánál alkalmazták. Kiváló képességeit előljárói is felismerték, így 1841. szeptember 21-ével előléptették hadnaggyá, majd 1846. június 1-jétől főhadnagy, illetve hadosztály-segédtsízt is lett. Ugyanakkor a többnyire unalmas csehországi garnizonokban töltött sívár éveket, valamint a korban jellemzően lassú előmenetelt és csekély zsoldot egyre nehezebben viselte. Igyekezett minél többször szórakozni, kikapcsolódni, ami tisztársai zöméhez hasonlóan végül eladósodásához vezetett. Egyre többször kért pénzt édesanyjától, valamint Teleki gróftól is, majd a források elapadása, illetve egy szenvedélyes szerelem miatt végül váltóhamisításhoz folyamodott, amibe belebukott. Noha az ügyet „elkették”, Kazinczynak 1846. szeptember 13-án tisztí rangja megtartása nélkül ki kellett lépnie a szolgálatból. Adósságát később kiegyenlítette, majd hazatért Zemplén vármegyébe, ahol tiszteletbeli szolgabíró, majd táblabíró is lett, és többnyire rokonainál élt.

A harmadik fejezet Kazinczy 1848–1849-es katonai pályafutásának első szakaszával foglalkozik. A Batthyány-kormány megalakulása után hősünk előbb részt vett a helyi nemzetőrség kiképzésében, majd felajánlotta szolgálatait az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. Mivel ezt ekkor még nem fogadták el, a nyár folyamán előbb közreműködött a 10. honvédszászlóalj toborzásában, majd önkéntes parancsőrtsízt lett a déli-déli hadszíntéren báró Philipp Bechtold cs. kir. altábornagy, akkori főparancsnok mellett. Ő felismerte kiváló képességeit, és kinevezésre ajánlotta a miniszterelnöknek. Gróf Batthyány Lajos végül 1848. augusztus 27-én nevezte ki honvéd főhadnaggyá az önkéntes mozgó nemzetőrség váci táborának parancsnoka, Ivánka Imre őrnagy mellé. Kazinczy itt is kitűnt rendkívüli tehetségével, ezért szeptember 13-án századossá léptették elő. Részt vett az 1848. szeptember 29-i pákozdi csatában, majd a horvát haderő üldözésében. Október elejétől a magyar főserég táborkaránál szolgált, majd rövid betegség után egy általa megszervezett utászcsapat élén ott volt a schwechati csatában. Az új főparancsnok, Görgei Artúr tábornok november elején utasította egy utászsászlóalj megszervezésére, amelynek keretében Kazinczy létrehozta a 2. és 3. utászsászlóaljakat, és ezekkel Győrnél részt vett a város megerősítésében. Érdemeiért november 27-én őrnaggyá léptették elő. A decemberi visszavonulásnál Görgei seregéhez csatlakozott, majd 1849. január elején Pesten a tartalék hadtest kötelékébe került. Ezzel a Tiszántúlra vonult vissza, majd egy dandár élén (január 11-től már alezredesként) Perczel Mór tábornok hadtestéhez vezényelték, ezáltal a részese volt a január 22-i szolnoki és a 25-i ceglédi ütközeteknek. A Henryk Dembiński altábornagy által elrendelt újabb visszavonulás után Kazinczy egy hadosztály élén a Felső-Tisza vidékre vonult, ahol február 14-én a tornaalji ütközetben kitűntette magát. Ezután betegsége miatt lemondott a parancsnokságról, majd felépülése után március 10-től előbb az 1. (Császár) huszárezred, április elejétől a Klapka György tábornok vezette I. hadtest egyik hadosztályparancsnoka lett. E minőségében végigharcolta a tavaszi hadjáratot, ahol különösen az április 19-i nagysallói ütközetben tüntette ki magát; utóbbiért megkapta a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályát. Buda ostroma közben, május közepén Görgei a Csallóközben állomásozó Kosztolányi-hadosztály parancsnokává nevezte ki, ahol mintegy két hetet eltöltve Kazinczy ismét jó parancsnoknak bizonyult. Ezzel már bizonyította, hogy önálló parancsnokként is jól megállja a helyét.

A negyedik fejezet Kazinczy északkelet-magyarországi tevékenységét foglalja össze. Görgei érdemei elismerésül május 25-én ezredessé léptette elő, majd június 2-án megbízta az Ung, Bereg és Máramaros vármegyékben álló csapatok parancsnokságával, illetve azzal, hogy azokból egy ütőképes hadosztályt szervezzen. Kazinczy ezzel elvileg a Dembiński vezette északi hadsereg kötelékébe került, de a földrajzi távolság miatt lényegében önállóan működhetett. Az ezredes hamar felismerte a terület stratégiai fontosságát, és hadianyaggyárai védelmére Görgeitől, illetve Szemere Bertalan miniszterelnöktől pénzt, fegyvert és felszerelést kért. Maga a terület védelmére egy hadtestet tartott csak elégségesnek, ezért megkezdte annak szervezését, és jobbára a helyi erőforrások felhasználásával lényegében megduplázta erőinek létszámát, így július végére már közel 7400 fővel és 27 löveggel rendelkezett. Ugyanakkor az orosz intervenció bekövetkezése, illetve a központi hadműveleti irányítás összeomlása miatt többszöri próbálkozás után sem sikerült jelentősen beavatkoznia a hadműveletbe, egyesülnie más seregekkel. Végül József Bem altábornagy utasítására augusztus elején Erdélybe vonult, de itt már csak az észak-erdélyi csapatok roncsaihoz sikerült csatlakoznia. Mivel közben a küzdelem már eldőlt, Kazinczy megerősített hadosztályával 1849. augusztus 25-én Zsibónál a cári csapatok előtt letette a fegyvert.

Az ötödik fejezet az aradi hadbíróóság előtt lefolytatott pert mutatja be. Kazinczyt az oroszok átadták a cs. kir. hatóságoknak, akik szeptember 8-án szállították be Arad erődjébe. Az október 1-jével megkezdődő kihallgatásokon az ezredes nem hallgatott el semmit, és igaza tudatában elég részletesen tárta fel tevékenységét. Az október 6-i kivégzések azonban őt is megijesztették, és innentől kezdve arra összpontosította védekezését, hogy csak beosztott, és nem önálló parancsnok volt, aki maga is elutasította az április 14-i trónfosztást. Ez azonban kevésnek bizonyult: mint önálló seregvezénylőt 1849. október 13-án halálra ítélték, és október 25-én az aradi erőd sáncárcáiban agyonlőtték. Sírját azóta sem találták meg.

A kötetet Kazinczy pályafutásának rövid összefoglalása, beosztásainak felsorolása, illetve egy 203 tételt tartalmazó okmánytár zárja, melynek iratanyagából különösen az ezredes csallóközi működésére vonatkozó, eddig nem publikált irategyüttes emelkedik ki. A színvonalas kiállítású, számos képpel és illusztrációval ellátott munka természetesen részletes tartalom-, és rövidítésjegyzékkel, bibliográfiával, személy- és helynévmutatóval is rendelkezik.

A kiadványban, az alábbi nyomdahibák, elírások, tévedések és tévesztések javíthatók. Az Okmánytár 15. iratának keltezése helyesen 1840., és nem 1940. október 31. (6., 104. o.). A recenzor véleménye szerint Kazinczy ténylegesen nem március végéig, hanem egészen 1849. április 3-ig töltötte be az 1. (Császár) huszárezred parancsnoki posztját, majd már április 3-tól, és nem csak 6-tól lett a Klapka vezette I. hadtest 2. hadosztályának (Sulcz- és Zákó-dandárok) parancsnoka (56., 90. o.).¹ Szemere Bertalan 1849. május 2-től nemcsak belügyminiszter, hanem miniszterelnök is volt (63. o., 128. jegyzet, 177. o. 147. irat jegyzete, illetve a 178. o. 148. irat címzése). Az 53. iratban említett 2. huszárezred való-

¹ Ugyan valóban 1849. március 29-től nevezték ki Mesterházy Istvánt ezredessé és az 1. huszárezred parancsnokává, ám ő még április 3-án is Cibakházán volt, így nem vehette át a parancsnokságot, míg az ugyanekkor (március 29-én) alezredessé előléptetett Sebő Alajos (akit a források többsége ekkor még csak őrnagyként említ) rangban mindenképp fiatalabb volt Kazinczynál. Erre lásd Mesterházy, ill. Sebő életrajzeit, valamint Görgei Jászberényben, 1849. április 3-án kiadott utasítását Mesterházyznak. *Bona Gábor*: Tábornokok és

színiüleg helyesen a 2. honvédezred (132. o.). A 69. iratban szereplő mondat: „Így az én 8 darab 6 fontosommal szemben 4 darab 3 fontos, 2 gyalog és 1 lovas üteg áll” helyesen „Így az én 8 darab 6 fontosommal és 4 darab 3 fontosommal² szemben 2 gyalog és 1 lovas üteg áll.” Az ugyanitt említett cs. kir. 3. (Károly) ulánusezred valójában Itáliában maradt, helyette a cs. kir. 4. (Császár) ulánusezred érkezett meg (139. o.). A 116. iratban említett „1 zászlóalj Baumgarten” valójában a cs. kir. 21. (Paumgarten) sorgyalogezred egyik zászlóalj volt, nem egy gránátoszászlóalj (159. o. 329. jegyzet). Görgei a hadtestek új hadrendjét elrendelő és a dandárkötelékeket felszámoló utasítása nem 1849. június 1-jén, hanem 15-én kelt (168. o. 343. lábjegyzet). A 187. iratban a 106. honvédzászlóalj 5. százada kimaradt a táblázatból (209–210. o.). Nem lehet tudni, hogy az 553. lábjegyzet mire vonatkozik (212–213. o.). A bibliográfiában szereplő „Neidhardt 1851. I–III.” rövidítés nincs feloldva (245. o.). Végezetül: a hátoldali összefoglalóban említett ellentétben az Okmánytár nem 130, hanem 203 tételt tartalmaz.

A fentiekől függetlenül a recenzens csak ajánlani tudja ezt a kiváló munkát mindenkinek, aki meg akar ismerkedni a szabadságharc egyik kevésbé ismert, de az adott helyzetben mindvégig becsülettel helytálló ezredesével, aki híres apjához hasonlóan, noha más eszközökkel, de élete végéig szolgálta hazája ügyét.

Kemény Krisztián

---

törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (Negyedik, bővített kiadás.) Miskolc, 2015. I–II. k. 416–417., 510. o., valamint Hadtörténelmi Levéltár (HL), 1848–49. 20/151., 151a. Utóbbiakat közli: *Hermann Róbert – Kucza Péter*: 1848–1849. Szabadságharc a Tápióvidéken. A tápióbszeker utközet. Nagykáta, 2002. 53–54. o.

Klapka Jászárokszálláson, 1849. április 3-án kelt napiparancsában közölte, hogy Kazinczy veszi át a 2. hadosztály irányítását, aki aztán azzal is vett részt az 1849. április 4-i tápióbszeker utközetben, és ő volt az, aki az addig hátráló 1. lovasüteget újra előreküldte, az ütegpáncsokot pedig leváltotta. HL 20/155., ill. Büttner Emil, a Sulcz-dandárba beosztott 17. honvédzászlóalj tizedesének Tápióbszekeről április 4-én édesanyjának írott levelét (a hadosztályban a Zákó-dandár helyett tévesen a Dipold-dandárt említi), valamint Tóth Adolf százados ütegpáncsok Debrecenben, 1849. május 9-én kelt vallomását (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, HM Igazságügyi osztály 1849: 1621.). Mindhárom közli: *Hermann – Kucza* 2002. 54., 64–66., 83–85. o. (A zavart valószínűleg az okozhatta, hogy Máriássy János emlékirataiban azt állítja, hogy az ő hadosztályát vette át ideiglenesen (betegsége idejére) Kazinczy. *Hermann – Kucza* 2002. 314–315. o. Ez azonban a korabeli források szerint nem valószínű. Máriássy ugyanis a még Vetter Antal altábornagy által létrehozott tartalék gyaloghadosztály parancsnoka volt, amelyet Görgei április 2-i utasításával feloszlott. Ez 3-án Jászberényben történt meg: Máriássynak pedig Damjanich János III. hadtestének egyik hadosztályát kellett volna elvileg átvennie, ami viszont elmaradt. Az amúgy is dicsőségre áhító alezredes így épp a hadműveletek közben maradt parancsnoki beosztás nélkül, ami igencsak hozzájárulhatott ahhoz, hogy hidegtelelését nagymennyiségű vörösborral igyekezett „orvosolni”. Mire pedig kiderült, hogy Klapka hadtestének 1. hadosztályát (Dipold- és Bobich-dandárok) kellene vezényelnie, már szolgálatképtelen volt. Épp azért igencsak valószínű, hogy hadosztálya emlékirataiban említett átadása Kazinczynak nem több, mint utólagos kitalálás, ami a felelősség áthárítását szolgálja, hiszen az 1. hadosztály parancsnok nélkül vett részt a tápióbszeker utközetben, ami alighanem igencsak hozzájárult az osztály megzavarodásához, majd megfutasáshoz, illetve súlyos veszteségeihez. HL 1848–49. 20/14., ill. 155. Közli: *Hermann – Kucza* 2002. 43., 54. o. Az, hogy Máriássy helyére nem neveztek ki mást, bizonyítja még az is, hogy még az 1849. április 9-i, Csomádon kelt hadrend szerint is az elvileg betegszabadságon lévő alezredes az I. hadtest 1. hadosztályának a parancsnoka. Utóbbira lásd: HL 1848–49. 20/537.)

² Utóbbi valószínűleg a korábban (62. irat) említett Birnfler főhadnagy és Kopp Lipót hadnagy által irányított 3. háromfontos félüteg lehet. Lásd továbbá: *Szinnyei József*: Komárom 1848–49-ben. Budapest, 1887. 168. o.